

Opcat-inspektion av Kriminalvården, anstalten Saltvik, den 14 augusti 2018

JO:s uttalanden i korthet: Vid inspektionen kom det fram att anstalten Saltvik har vidtagit vissa åtgärder för att förbättra möjligheten för intagna på anstaltens avskildhetsavdelning att bl.a. kunna se ut genom cellfönstren. Enligt chefsJO innebär åtgärderna bara en marginell förbättring. ChefsJO har förståelse för att Kriminalvården måste ta hänsyn till de intagnas integritet, men den aspekten kan tillgodoses på ett sätt som inte påverka de intagnas möjligheter att se ut genom fönstren. Vidare konstaterar chefsJO att de problem som tidigare påtalats avseende anstaltens rastgårdar kvarstår. ChefsJO vill att Kriminalvården återrapporterar vilka åtgärder som myndigheten planerar att vidta i dessa frågor.

Med anledning av vad som har kommit fram vid inspektionen beslutar chefsJO att i ett särskilt initiativärende utreda förutsättningarna för att placera andra grupper av intagna än de med beslut om säkerhetsplacering på Kriminalvårdens säkerhetsenheter.

Inspektionens genomförande

På uppdrag av chefsJO Elisabeth Rynning genomförde enhetschefen Gunilla Bergerén tillsammans med byråchefen Jörgen Buhre och föredraganden Eva Fridén (protokollförare) den 14 augusti 2018 en förannmäld inspektion av Kriminalvården, anstalten Saltvik. Vid samma tillfälle genomfördes en inspektion av Kriminalvården, häktet Saltvik och Nationella transportenheten (NTE) (dnr 5266-2018).

JO:s medarbetare togs emot av kriminalvårdschefen för verksamhetsområdet Saltvik, AA, kriminalvårdsinspektörerna BB, CC, DD, EE och FF samt tf. sektionschefen och kriminalvårdsinspektören GG, sektion Norra, NTE. Kriminalvårdschefen redogjorde för de förändringar som skett efter JO:s senaste inspektion 2017 och tf. sektionschefen redogjorde för förhållandena under transport. Därefter förevisades avskildhetsavdelningen och säkerhetsenheten Fenix. JO:s medarbetare samtalande med fyra intagna i anstalten och åtta anställda i anstalten och häktet. En översiktlig granskning gjordes av bl.a. personalinstruktioner, incidentrapporter och dagordningar.

Inspektionen avslutades med en genomgång där JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser. Vid redogörelsen deltog samtliga som hade varit med på det inledande mötet förutom kriminalvårdsinspektörerna DD och FF.

Syftet med inspektionen

Inspektionen är en del av JO:s uppdrag för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten. Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention (Optional Protocol to the Convention against Torture). Länder som anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcat-verksamhet finns på JO:s webbplats.

Inspektionen av anstalten Saltvik begränsades till att följa upp placeringen av intagna som inte omfattas av 2 kap. 4 § fängelselagen (2010:610) på säkerhetsavdelning, vilka åtgärder som vidtagits avseende intagnas möjlighet att se ut från celler på avskildhetsavdelningen och de rastgårdar som hör till samma avdelning samt den återrapportering som Kriminalvården lämnat in till JO (se nedan).

Tidigare inspektion av anstalten Saltvik

Den senaste inspektionen av anstalten Saltvik ägde rum i november 2017 (dnr 7573-2017). Efter inspektionen uttalade chefsJO Rynning bl.a. att anstalten behövde hitta en lösning som säkerställer de intagnas rätt att betrakta sin omgivning och garantera ett godtagbart ljusinsläpp i cellerna på avskildhetsavdelningen. Vidare ansåg chefsJO att fönsterkonstruktionen på avskildhetsavdelningens rastgårdar är bekymmersam eftersom den gör att de flesta intagna inte kan se annat än delar av himlen. Enligt chefsJO borde anstalten dessutom se över sina utbildningsinsatser för såväl befintlig som nyanställd personal, samt arbeta med kompetensutveckling, bemötandefrågor och etik. Slutligen begärdes en återrapportering av anstaltens arbete med lättnader och dagordningar för intagna på skyddsplats i anstaltens säkerhetsenhet.

Kriminalvårdens återrapportering kom in till JO den 1 juni 2018 och i den anges bl.a. att en omorganisation av säkerhetsenheten skulle ske den 4 juni 2018. I det arbetet har utgångspunkten varit att en verkställighet på säkerhetsenheten för skyddsplacerade intagna ska vara likvärdig med en verkställighet på normalavdelning. De intagnas sysselsättning kommer att schemaläggas och på helger ska strukturerade aktiviteter med personal äga rum. Kriminalvården uttalar att begreppet lättnader sannolikt har olika innebörd för intagna och för Kriminalvården. Den tolkning Kriminalvården gjort i frågan handlar primärt om att minska den fysiska isoleringen samt att tillse att det finns en högre personaltäthet för att ge möjlighet till aktiviteter tillsammans med personal. Av rapporten framgår vilka åtgärder som vidtagits i anledning av de övriga frågor som chefsJO Rynning uttalade sig om efter inspektionen (dnr 7573-2017).

Uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning med anledning av inspektionen

Protokollet innehåller avslutningsvis uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning.

lakttagelser

Organisation m.m.

Storlek och beläggning

Anstalten Saltvik har en av landets tre säkerhetsenheter med 24 platser ursprungligen avsedda för placering av intagna enligt 2 kap. 4 § fängeselagen (säkerhetsplacering). Platserna används dock inte för detta ändamål utan i stället används 18 platser för placering av intagna med skyddsbehov och 6 platser för placering av häktade.

Vid inspektionens inledning var 8 intagna med skyddsbehov placerade på säkerhetsenheten. Totalt 119 intagna var placerade i anstalten. På avskildhetsavdelningen finns det 13 platser som används av både anstalten och häktet Saltvik.

Samtal fördes med fyra intagna på två avdelningar på säkerhetsenheten.

Bemannning och kompetens

Det har inte skett några utbildningsinsatser eller införts några förändringar i de skriftliga rutinerna sedan inspektionen 2017.

Den fysiska miljön m.m.

Avskildhetsavdelningen

Efter den senaste inspektionen 2017 har det genomförts en del förändringar avseende lokalerna. På avskildhetsavdelningen har samtliga yttre persiennier (lameller) justerats för att det ska gå att se ut från fönstren i cellerna. Det har inte vidtagits några åtgärder för att förbättra möjligheterna att se ut från rastgårdarna på avskildhetsavdelningen.

Vid rundvandringen på avskildhetsavdelningen noterade JO:s medarbetare att intagna själva kan reglera inflödet av dagsljus i cellerna genom att vinkla persiennerna. Därutöver finns yttre persiennier, vinklade textillameller, vilka inte kan regleras inifrån cellen. JO:s medarbetare noterade att ljusinsläppet endast var marginellt förbättrat sedan inspektionen 2017.

Det finns tre rastgårdar i anslutning till avskildhetsavdelningen. Varje rastgård har en fönsterglugg. JO:s medarbetare noterade att det går att se himlen från rastgårdarna men att fönstergluggarnas placering inte förändrats sedan inspektionen 2017. Det innebär att fönstergluggarna fortfarande är placerade på en sådan höjd att de flesta intagna inte kan betrakta omgivningarna.

Säkerhetsenheten

Det finns fyra avdelningar med sex platser i varje avdelning. Vid inspektionen var åtta intagna med skyddsbehov placerade på två av avdelningarna. En tredje avdelning användes av häktet och den fjärde avdelningen var under renovering.

Ledningen för säkerhetsenheten ansåg att det vore önskvärt med skyddsplatser på ytterligare en säkerhetsenhet, eftersom det då skulle finnas möjligheter till förflyttningar. Anstalten har börjat tillämpa en ny dagordning på de två avdelningarna med skyddsplacerade i syfte att minska isoleringen. Det finns också en framtagna dagordning som är avsedd för intagna som är säkerhetsplacerade.

Enligt ledningen för säkerhetsenheten ska dagordningen i stor utsträckning likna en dagordning för intagna på en normalavdelning. Det finns planerade tillfällen för besök i kiosken, bastubad, bollhall och utevistelser även på andra rastgårdar än de i anslutning till säkerhetsenheten.

I de samtal som fördes på säkerhetsenheten uppgav de intagna att de inte hade samma frihet som tidigare. Dagarna är mindre flexibla och mer inrutade. Flera av de som JO:s medarbetare samtalade med hade gjort anmälningar till JO om denna fråga.

Hälso- och sjukvård

En av cellerna på avskildhetsavdelningen har en säng för fastspänning med bälte. Sedan anstaltens öppnande har det skett fastspänningar vid två tillfällen. Det finns även en sjukcell på avdelningen som enligt personalen i princip är handikappanpassad.

Behandlingen av en intagen som matvägrade

Vid inspektionen kom det fram uppgifter om en svårt sjuk intagen som avlidit i anstalten. Den intagne hittades den 19 juli 2018 livlös i sin cell efter att ha vistats i anstalten i drygt en månad. Vid samtal med en sjuksköterska rörande dödsfallet kom det fram att man bland de sjukvårdsansvariga ansåg att man följt gällande föreskrifter. För bedömning av om den intagne var beslutsför kontaktades anstaltens avtalsläkare (psykiatriker) som genomförde en undersökning. Undersökningen syftade bl.a. till att bedöma om det fanns skäl för att utfärda ett vårdintyg enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård. Läkaren gjorde bedömningen att det inte fanns ett sådant vårdbehov.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser vid inspektionen. Representerarna för anstalten kommenterade enligt följande:

Kriminalvårdschefen uppgav att den intagne som avled i juli hade vägrat att ta sin medicin och att han periodvis vägrat att äta. Därtill hade den intagne uttalat att han vägrade alla livsuppehållande åtgärder (hjärt- och lungräddning). Kriminalvårdschefens ståndpunkt var att livsuppehållande åtgärder alltid ska vidtas tills sjukvårdens personal anländer. På fråga om hur incidentrapporter av detta slag handläggs uppgav ledningen att Kriminalvårdens sektion för särskilda utredningar går igenom incidentrapporterna för att granska om det har begåtts några felaktigheter. Enheten utreder också en del personalärenden.

Vidare uppgav kriminalvårdschefen att sektionen för särskilda utredningar konstaterat att det inte fanns skäl att vidta utredningsåtgärder, eftersom inget tydde på att anstalten avvikit från gällande rutiner eller att det fanns brister i gällande rutiner eller regelverk. Inte heller fanns anledning att anta att någon medarbetare har begått brott eller handlat oriktigt i tjänsten. Det upplystes att Kriminalvårdens medicinske expert begärt yttrande från sjukvårdspersonalen på anstalten Saltvik för att kunna bedöma om det ska göras en lex Maria-anmälan. Enligt kriminalvårdschefen tillför den lex Maria-rapport som gjorts inte något i själva ärendet. Det var hela tiden avgörande för Kriminalvårdens agerande om den intagne kunde anses ha beslutskapacitet.

Vid protokollet

Eva Fridén

Justeras den 2019-03-08

Gunilla Bergerén

Uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning

Jag vill med anledning av de iakttagelser som redovisas i protokollet göra följande uttalanden:

Initiativärende om användningen av säkerhetsenheten

Vid min inspektion av anstalten Saltvik i november 2017 var intagna skyddsplacerade i anstaltens säkerhetsenhet. Det har sedan dess vidtagits vissa åtgärder för att förändra situationen för dessa intagna. Med anledning av de iakttagelser som gjorts vid den nu aktuella inspektionen bl.a. avseende vilka faktiska möjligheter Kriminalvården har att införa lättnader när intagna är skyddsplacerade på en säkerhetsenhet, beslutar jag att i ett initiativärende utreda förutsättningarna för att placera andra grupper av intagna, än de med beslut om säkerhetsplacering, på myndighetens säkerhetsenheter.

Rätten att betrakta omgivningarna från fönster i celler och rastgårdar

Frågan om möjligheten för intagna att kunna betrakta omgivningarna från bl.a. rastgårdar har under de senaste åren varit en viktig fråga för JO. I beslutet JO 2016/17 s. 198, uttalade dåvarande chefsJO Fura att möjligheten för intagna i häkten eller anstalter att se ut genom fönstren i sitt bostadsrum och få en uppfattning av omgivningarna kan bidra till att en häktes- eller anstaltsvistelse inte upplevs som lika påfrestande. Därmed kan en sådan möjlighet motverka de negativa följderna av ett frihetsberövande. Av den anledningen borde det betecknas som en grundläggande rättighet för intagna att placeras i ett bostadsrum där fönstret möjliggör vistelse i dagsljus som är normalt för årstiden och för den intagne att kunna betrakta omgivningarna. Det borde även ses som en grundläggande rättighet att intagna på egen hand kan reglera inflödet av dagsljus i sitt bostadsrum. På samma sätt förhåller det sig med intagnas möjlighet att betrakta sin omgivning från en rastgård. I beslutet begärde chefsJO en återrapportering från Kriminalvården innefattande bl.a. en inventering av häktesverksamheternas rastgårdar.

Vid min inspektion i november 2017 konstaterade jag att de yttre persiennerna i de rum som används vid placering i avskildhet kraftigt begränsade inflödet av dagsljus och de intagnas möjlighet att se ut. Jag framhöll att den här typen av åtgärder – som vidtas för att begränsa insyn till och från andra avdelningar – inte får innebära större inskränkningar än nödvändigt för de intagna och att de kan vara särskilt kännbara för intagna som är placerade i avskildhet. Anstalten borde därför enligt min mening se över persiennernas konstruktion för att hitta en lösning som säkerställer de intagnas rätt att betrakta sin omgivning och garantera ett godtagbart ljusinsläpp.

Jag noterar att det i protokollet anges att fönstren fortfarande är täckta av yttre persienner men att de numera är justerade så att det är möjligt att se något uppåt och rakt fram. Förändringen innebär av allt att döma endast en marginell förbättring avseende inflödet av dagsljus och möjligheterna att se ut, i jämförelse med förhållandena vid inspektionen i november 2017.

Kriminalvården har tidigare uppgett att anledningen till vinklingen av de yttre persiennerna är att man vill förhindra insyn till och från en annan avdelning. Vidare hänvisas till att en avvägning måste göras mellan intagnas integritet och en värdig vistelse för dem på avskildhetsavdelningen.

De justeringar som gjorts förefaller inte att på något avgörande sätt ha förbättrat möjligheterna för de intagna att se ut genom fönstren. Jag har förståelse för att Kriminalvården måste ta hänsyn till de intagnas integritet, men kan samtidigt konstatera att den aspekten kan tillgodoses på ett sätt som inte påverkar de intagnas möjlighet att se ut genom fönstren. Jag kan utifrån vad som kommit fram endast dra slutsatsen att Kriminalvården inte har uttömt de alternativ som finns för att förbättra möjligheterna att betrakta omgivningen.

Rastgårdar

Av Kriminalvårdens återrapportering framgår det bl.a. att utsikten från restriktionsrastgårdarna i anstalten och häktet Saltvik är begränsad.

Jag är medveten om de svårigheter som kan uppstå när det kommer till att förändra utformningen av rastgårdar. Jag har tidigare hänvisat till att jag välkomnat Kriminalvårdens avsikt att i den utsträckning som praktiska och faktiska förhållanden tillåter det åtgärda dessa brister (se mitt beslut den 21 februari 2018 med anledning av Kriminalvårdens återrapportering, dnr 7173-2014).

Det framgår av protokollet att ingen fysisk förändring av rastgårdarna har skett sedan min inspektion 2017. Situationen är således densamma i anstalten Saltvik som den jag har uttalat mig om i protokoll efter inspektioner av häktena Jönköping och Gävle. Det finns således skäl att även här konstatera att det är bekymmersamt att Kriminalvården överhuvudtaget inte tycks planera att undersöka hur intagna ska kunna ges möjlighet att betrakta sina omgivningar från samtliga rastgårdar på avskildhetsavdelningen.

Återrapportering

Mot bakgrund av den avsiktsförklaring som Kriminalvården gjorde i september 2017 vill jag att Kriminalvården återrapporterar till mig om vilka åtgärder som myndigheten planerar att vidta avseende avskildhetsavdelningens rastgårdar och avseende möjligheten att se ut genom fönstren cellerna på avskildhetsavdelningen. Kriminalvården ska återrapportera sitt arbete i denna del till JO **senast den 5 juli 2019**.

Initiativärende om ett dödsfall

Med anledning av vad som kom fram vid inspektionen om förhållandena kring ett dödsfall den 19 juli 2018 har jag beslutat att öppna ett initiativärende (dnr 6300-2018).

Övrigt

När det gäller frågan om en översyn av anstaltens utbildningsinsatser för personalen och arbetet med kompetensutveckling, bemötandefrågor och etik har det inte gjorts något på detta område sedan min inspektion 2017. Det är viktigt att anstalten gör en översyn av dessa insatser, och jag kommer att följa frågan framöver.

Protokollet föranleder i övrigt inte några åtgärder eller uttalanden från min sida.

2019-03-14

Elisabeth Rynning